

République du Sénégal

Ministère de l'Éducation nationale

Pulaar

Seese-seese

Tolno 7 Deftere 5

Édition 2019
Réimpression 2020

Avis de droit d'auteur : ©2016-2021 projet Sénégal Lecture Pour Tous pour l'Agence des États-Unis pour le développement international (USAID), contrat USAID n° AID-OAA-I-14-00055/AID-685-TO-16-00003, géré par Chemonics International. Tous droits réservés. Cette aide provient du peuple américain et est financée conjointement par l'USAID et le gouvernement du Sénégal.

Ce travail est disponible sous la licence Creative Commons Attribution 4.0 IGO licence (CC BY 4.0 IGO) <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/igo>. Sous cette licence, il est accordé le droit de copier, de distribuer, de diffuser et d'adapter ce travail y compris à des fins commerciales selon les conditions énoncées de la licence CC BY.

Loowdi deftere ndee

Laabi dīi e kuutorde jikkondire 4

Jikkondiral hakkunde dowri e teeru..... 16

Binndondiral hakkunde janngooɓe 28

Ndeenka sukaaɓe..... 40

Laabi dñi e kuutorde jikkondire

Yimbe ne cokli no feewi jikkondireede e kala ño tolñii. Ngaal jikkondiral ne jibina jahondiral yimbe ñee. Heen sahaaji yimbe na njikkondira tawi njahondirtaa. Ko jotondire yimbe ñee wadi ñe **huutoraade** laabi jikkondire e karallaagal jikkondiral. Peeje jikkondire ñee ngoni : boli dñi, ndiyam ñam ko wayi no maaje (kaadde e belde), weeyo ngoo walla raay oo. E nder kuutorde jikkondire dewooje e tali, eñen mbaawi limde heen : oto, saret, welo e moto. To ndiyam ko laana-cuurki (battoo), laana walla salup, ko ñiin ndewata heen. Weeyo ngoo, ko laana ndiwoowa, elikopteer walla paali-henndu mbeeyata heen. Raay oo kam, ko laana-njoorndi tan **heerorii** ñam.

Ina woodi karalle jikkondire ñee yimbe mbaawi haaldude e yi'ondirde tawa njahondiraani. Ko ñee kuutorde **ñeeñdude**. Ko jañde e wiñtooji mbañi ñee saraade e aduna ñee. E ñeen kuutorde ina jeyaa heen : bataake, telefon, telewiisiyon, rajo e enternet. Aduna ne yaha tan, ñeen karalle e **jikkondire** ne beydoo ñeeñdude.

Otorut apeyaas, ko laawol jaawngol, **jolngol** jooni. Seerndi ngol e ñi ndeen ñii, ko otooji jahooji ñii e garooji ñii njiidaa ño ndewata. Hay oto gooto fottataa e godño oo. Ina woodi balal gootal peccitngal hakkunde majji. Otorut, no golliraa nii, laawol godngol burataa ñum. Otooji ñii, lofuuji ñi mbaawi dogde e otorut oo, ñi mbaawaa dogde ñum e laabi godño ñii. E otorut oto ne yamiraa dogde haa teemedere e capande kiloomeeter e waktu kala.

E nder leydeele tuubakoobe, ko buri heewde e laabi maññe ko otorutuuji. Ko kañum jikkondiri **gure goddondirde** ñee. Doo e Senegaal otorut nana buri heewde e nder diiwaan Ndakaaru. Kono noon, fudñiima wadde otorutuuji ngam jikkondirde gure mawde ñee. Ina woodi otorut apeyaas jikkondirño Ndakaaru e Tuubaa, bi'eteedo “Ilaa Tuubaa.” Ina woodi kadi godño paado Mbuur.

Laana-njoorndi, ina seerti e **laana-cuurki**, kañum ko laana ndogoowa e laawol peewniraangol jamde teddude. Laana-njoorndi dogata ko e njamndi teddundi pooctiindi e dow leydi. Laana-njoorndi ne wadi cinndi walla wagooje keewde. Won heen ko yimbe njolata heen, diya ko bagasuuji mbadetee heen. E nder leydi ndii, so a yahii Ndakaaru, na woodi laade ummotoode Caaroy, paya Ndakaaru. To diiwaan Kees, na woodi laana ngummatooka doon kala ñalawma faade Ndakaaru. So hiirii, ka artira kiliyaneebe yidbe yahde Kees. E nder Kees, na woodi isin mawdo dilloowo e laade-njoorndi. Oon isin toppittoow de, feewnita de so de paanii. Laana-njoorndi ina heewi nafoore e leydi men. Maa ka **weebtin** yah-ngartaa e nder leydi ndii. Laamu Senegaal nana feewna laana-njoorndi mbadka **faayiida**, njaawka no feewi, mbi'eteeka **Teer**. Ka dogata ko Ndakaaru faade Jamñaayfo e Jamñaayfo faade Ndakaaru e dumunna dabbo. Ko kaan laana-njoorndi wiyetee Teer, ko ka keewka nafoore e besngu Senegaal.

Laana-cuurki, ko **kuutorgal** moyƴal, dogoowal e geej oo kañum wi’etee kadi batoo. Ko neddo feewni dum ngam huutoraade. Ina wadani neddo nafaore no feewi, sabu ina weebtina yah-ngartaa oo. Laana-cuurki ina waawi ummaade leydi fa’a leydi ngoŋndi. Ina waawi ittude konteneeruujii marsandiis caggal leydi adda dum e Senegaal. Ina waawi jolnude otooji, walla tarakteeruujii, motoraajii tarakteer e laade, walla bagasuujii goddi keewdi. ‘Beydii heen, e sahaa hare, **koninkooɓe** ina kuutoroo dum. Laana-cuurki ina jeyaa e ko beydata **faggudu** leydi ndii. Ina **newna** awo mawngo ngoo, weebtina njeeyguuji dii. Maa wallu koninkooɓe kala nde hare wadi. ‘Dannotooɓe caggal leydi ina njola e laana ndiwoowa. Ko kañum buri yaawde laana-cuurki, kono hadaani won jolatnooɓe e laana-cuurki so ina dannotonoo. Hakkunde leydi e leydi, so woddaani, ndiwoowa ina dogaa dum waktuuji tan. Kono laana-cuurki ina waawi wafde heen yontere walla lebbi nii, ngam yottoyaade leydi ndi fayi ndii.

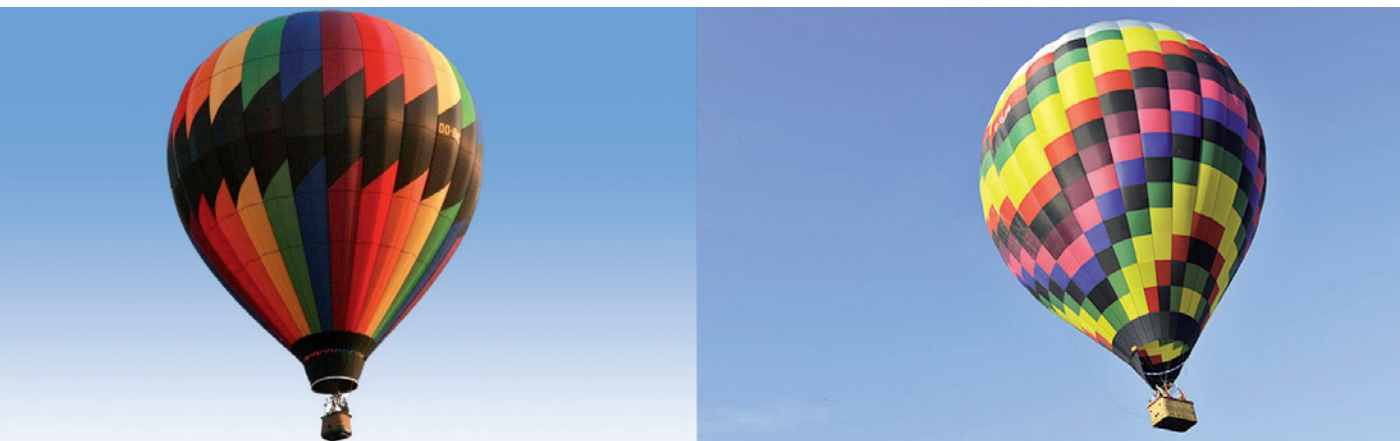

Elikopteer ko kuutorgal diwawal no laana ndiwoowa nii. Won heen nii nawdoobe dūm e laana ndiwoowa tokoosa.

Kala nde dūm **huɓɓi**, ina woodi **burgal** njiilotoongal e dow mum. Ko dūm umminta elikopteer oo, o fuddoo diwde. Ko buri heewde e ko yi'etee elikopteer ko burugal gootal waɗata. Kono heen sahaaji ina waɗi jogiidi burude diɗi. Elikopteer gadiiɗo oo diwi ko e hitaande 1936. Hay so tawii tolnondirta ko ndiwoowa tokoosa, haɗaani gollaade dūm buri saɗde. Ko dūm kuutorgal ɗanngal belngal umminde, weli jippinde e kala nokku. Ina waawi wonde ɗo heblanaa walla ɗo heblanaaka, kala ɗo o welaa o jippoto. Ko dūm waɗi dadiiɓe ɓee e huunde e joom barke'en ina cubii ngaal kuutorgal. Ɗoo e nder leydi ndii, **soldateeɓe faggudu** men, hono duwaañ, ina kuutoroo ngal ngam newnude golle mumen. Heen sahaaji yimɓe ina kuutoroo elikopter ngam **faabaade** waɗɓe aksidaa. So laana yuwii kadi, elikopteer ina nulee toon ngam wallude wonnoobe heen hade ɓe yoolaade.

Laana ndiwoowa ko kuutorgal ɗanngal diwoowal. Ngal jogii ko bibje no sonndu nii. Laana ndiwoowa juurotoo ko e nokku peewnaado. Ko kuutorgal ɗanngal **kaawningal** kono jaawngal. Wi'aama ko e sonndu ɗum **ñemmbaa**. Yimbe heewɓe mbaasii pittaali mumen e laaɗe diwooje gadiiɗe feewneede ɗee sabu ina heewnoo ko ɗe njanata. Joom gannde'en ndarii e **widtooji** haa laaɗe diwooje jooni ɗee **ndadi ayiiba**. Ina waɗi heen baawɗe juuraade e ndiyam walla e nees sabu juurorɗe ɗe ɗe mbaɗanaa. Won e majje ko kuutorɗe ngam reende kisal leydi, ko laaɗe-cuurki mbammbata ɗe, njahda e majje e nder geej. Ko laaɗe diwooje newni ɗanle godɗude jaawɗe. To boowal laaɗe diwooje ngal Beles Jaañ gonngal sara Mbuur too, ko laaɗe diwooje keewɗe juurotoo toon, godɗe ina ndiwa toon faade caggal leydi. E nder Senegaal, ina waɗi diwooje ayropoor Beles Jaañ faade Kaasamaas ñande kala. Ɗe mbaɗata ko hojomaaji cappande tati.

Balonj walla monngolfeer, ko kuutorgal ɗanngal booyngal. Ko **kanngal** adii ɗoo laana ndiwoowa. Ko goonga nii, ɗum alaa ɗoo e leydi ndii, kono haa jooni won ɗannortoobe ɗum walla ina njiiloroo ɗum e **weeyo** ngoo. Gefɗe burɗe **maantinaade** e balonj ko faandu nduu e paɓe oo. Faandu nduu ko henndu wulndu wuttata ɗum haa **fetoo**. So ndu heewii tan balonj oo ummoto faya dow. Yimbe wonbe e paɓe bee, ɗab-bata ko e ko tuubaako wi'ata naseel koo. Ko boggi tiidɗi njokkondiri e faandu nduu e paɓe oo. Monngolfeeruuji jooni ɗii buri yoodɗe, buri hoolnaade. Ko kuutorgal jaltinoowal jayngol dow paɓe oo. Ko ngool jeyngol wulnata henndu wonndu e faandu nduu haa balonj oo waawa ummaade dow. So be njidii balonj oo jippoo, be ngustirtu jeyngol ngol seese seese. Jooni kam ko kawgel walla fijirde tan waɗata yimbe jolde e balonj.

Telefonj portaabal ko kuutorgal jokkondiral jolngal e jamaanu. Ko ngal **koyngal**, beeɓngal jogaade kala ɗo njahataa. Ina wona e jeyba, walla e poset ada yahda heen tawa tampinaani. Telefonj portaabal wadi haa nedɗo waawa joodaade to wodɗi **humta haaju mum**. Ina waawi kadi newnude kaaldigal e binndol tawa joomum'en ngondaani. Telefonjaaji gadiiɗi ɗii ina ceerti no feewi e ɗi jooni ɗii. Gadiiɗi ɗii mbaawnoo tan ko kaaldigal e binndondiral. **Joldi** jooni ɗii ina mbaɗi karalle kese. Joldi jooni ɗii ina mbaawi newnude ndewaa e enternet njokkondiraa e godɗo. Ko ɗuum buri buubɗe e **jiifa** joom mum. Eɗi newna kadi neldugol nate e widewooji. Ndeen telefonj portaabal heewaano, kono jooni ina heewi no feewi. So a yahii e gure dowri Senegaal ɗee, yimbe heewbe ina njogii ɗum.

Telewiisiyon walla tele, ina heewi no feewi e sahaa gonaado oo. Wadiino jamaanu, yimbe bee ko rajo kedotonoo ina njahda e mum kala do tiindii. Kono hannde, duum nattii, sabu nate beydiide heen dee. E hitaande 1926 nate ngadii hollireede e tele ina kaala ina ndilla. **Puddudo** dum oo wi'etee ko Joon Ber, ina jeyaa leydi Ekos. Ndeen teleeeji dii ko mawdi, teddudi, keewdi bagaas nder. Hannde yimbe tolnii ko teleeeji cewdi, **deppidfi** kadi koydi bi'eteedi “ekaran palaa.” Ko nde **naatanaa** kitaale 1980 ndee, laamu Senegaal hey'ni heen jaambureebe liggantoo'be koye mumen e fannu telewiisiyon. Ko kambe mbi'etee sekteer piriwee. Doo e Senegaal tele laamu oo wi'etee ko RTS. Ko RTS woni yumma teleeeji dii. Kono laamu nguu yaajnanii gollantoo'be koye mumen haa been ngudditi teleeeji. Burdi heen anndeede ko 2STV, Walfajiri, TFM e SEN TV. Tele ina jeyaa e ko waawi **findinde** bi'bbe leydi, holla dumen laawol e gede keewde.

Enternet ko kuutorgal jolngal e aduna oo fof. Yanti heen nafaore mum alaa dɔ haadi. Ko enternet jokkondiri gede kala e nder aduna hee. Ko duum wadi wiyeede, kuutorgal ngal waɗtii aduna oo wuro wooto. So a naatii enternet aɗa waawi yeeɓde toon tele walla kedo-ɗaa heen rajo. So yawtii duum aɗa waawi winndude heen ɓatakeeji walla naatnaa heen nate. Hannde kala to ngon-ɗaa e nder Senegaal so a jogiima koneksiyon, aɗa waawi jokkondirde e kala mo mbele-ɗaa. Waɗde aan elew janngoowoo oo, enternet ko **ɓural** e wiɗto ngo mbaɗdataa ngam yiilaade ganndal. Aɗa waawi **huutoraade** dum e golle njamira-ɗaa to lekkol maa. Ina waawi wonde naamne walla yeewtere nde mbaɗdataa e **giyiraaɓe** maa kalaas. Duum ina beyda mbaawka elew sabu kala nde naat-ɗaa e enternet, maa a ɗañ toon kala ko coklu-ɗaa. Waɗde enternet ina foti wonde e lekkol, e nder galle walla e nder wuro. Kuutortoodo enternet, ina naata heen ñande kala, ina wiɗta, inniraa ko enternet.

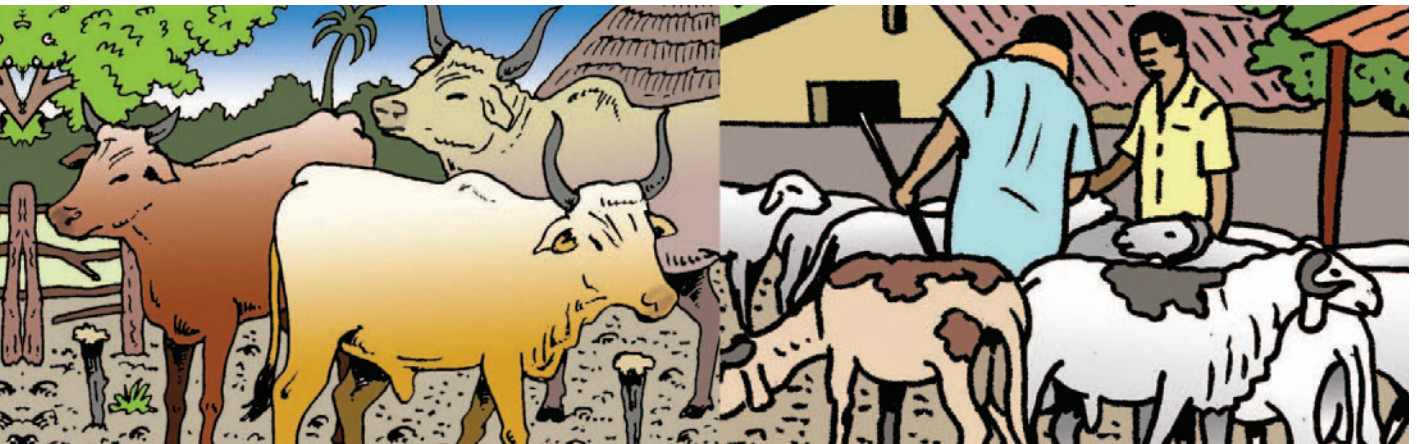
Naamne

- 1- Haal laabi jikkondire tati e kuutorde jikkondire tati laafe e winndannde ndee ?
- 2- Haal gedde didi burde maantinaade e balog ?
- 3- Hol ko seerndi laana ndiwoowa e elikopteer ?
- 4- Mbele alaa e sago yimbe njola e kuutorde dangal tan nde mbaawa haaldude walla yiyondirde ?
- 5- Hol ko elew foti wafde e enternet ?

Jokkondiral hakkunde dowri e teeru

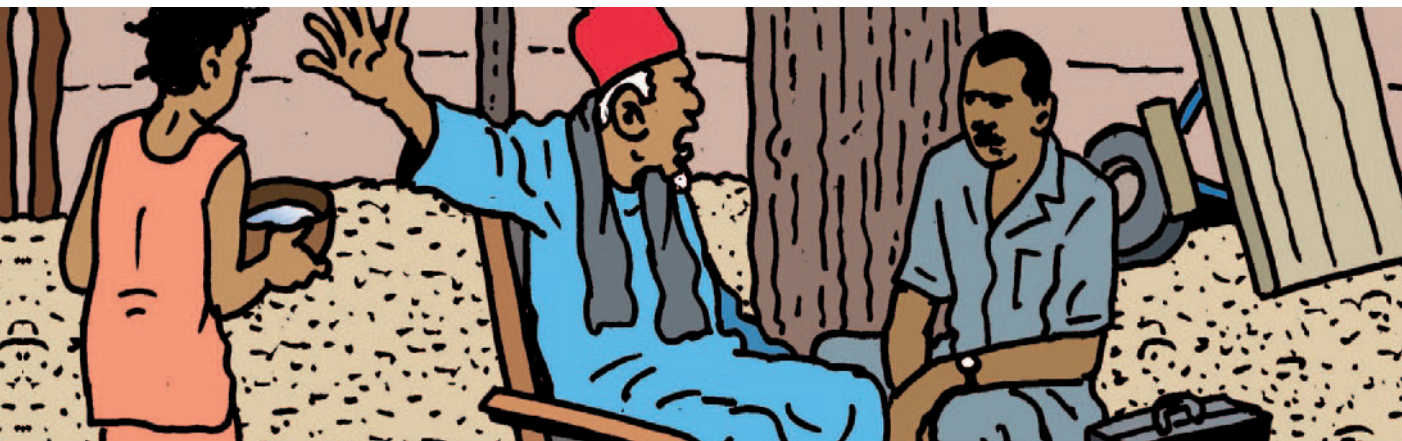
Jokkondiral hakkunde dowri e teeru

Modaan ko wuro tokooso e nder leydi ndii, heedngo e falnde Linnger. Ngoon wuro noon, ko galleeji seeda ngoni e maggo e lekkol naatirde wuro ngoo. Wuro ngo nganndu-daa, **toɓooli** keewaani, etee ina ngodɗondiri no feewi. Ko ɗuum saabii leydi ndii ina yoori e sahaa ceeɗu, kadi wuro ngoo ina heewi **mbooyi**. Addi mbooyi oo noon ko henndu wulndu moylooru e wuro ngoo. Sifaa wuro ngoo e njakkere ndiyam wadi yimbe bee mbaawaa remde. Njakkere ndiyam haɗaani be noon dillude e ngaynaaka. Aynaabe bee e kullon kon njahat e **nokkuuji** godɗi ngam yiitoyde ndiyam e durngol. Alaa fof ɗo be ngoppi ngam yiiloyaade nokkuuji baɗɗi ndiyam walla huɗo. So be ngoppii kullon kon e wuro hee seeda, kankon fof kon **ngofoto**. So kon ngofiima, ko heewi e makkon mbaɗtintoo ko maayde sabu nguurndam mum'en weebaani. Ko ɗum saabii wuro ngoo yeewat no feewi ko buri heewde e waktuuji ɗii. Lekkol oo heewaani kalasuuji, kono addanaani ɗi heewde sabu ko sukaaabe bee ngaynata jawdi ndii. Gardiido lekkol oo e wondiibe mum mbeltaaki e ko eleweebe keewaani e lekkol oo.

Modaan ko wuro ngo heewaani galleeji sabu heewbe njabaani hodde toon. Baaba Sammba ko gooto e mawbe wuro ngoo, ko kanko jibini cukalel bi'eteengel Njaga ngel. O hodi ko naatirde wuro ngoo, kanko e besngu makko, o hucciti ko e lekkol hee. Ko o kiliifa mawdo mo moni kala **hormii** e wuro ngoo sabu jikkuuji makko moyyi. Ko o Ceerno kebtinaado, ruttii o woni almaami. Neene Rama, joom suudu makko ko **lolludo** sabu ganndal mum jowitiingal e safaara ledde e dadi. Alaa fof do yimbe ummortaako arde yiide mo. Nande fof, hade naange e hoore, galle oo heewat dak sabu **karallaagal** makko e laab-ndeeraagu makko. Baaba Sammba ina besni no feewi kono hay gooto e sukaaBe mum janngaani e lekkol hee. Lekkol Modaan ina **nakki** eleweebe no feewi, haa teenti noon e eleweebe rewbe bee, sabu mumen waasde humpitaade nafoore jande. Won e hilifaabe bee be kuccanaani jande tuubakiri, wodbe njaggi ko debbo fotaani janngude lekkol. Ko dum wadi nde keblanagol binnditagol ngol yonti, Foode, gardiido lekkol oo, soorii hilifaabe bee ngam hirjina dumen. O miiji kojuuti hol to o fotata fudforaade, hakkille makko dogani Baaba Umaar. Baaba Umaar ina seerti e hilifaabe wodbe bee ko faati e lekkol sabu makko booyde jotondirde e gure teeru dee.

Gardiifo lekkol oo yahii galle Baaba Umaar, joom wuro oo, ngam diisnondirde e mum ko faati e binnditagol ngol. Baaba Umaar bismii-mo no feewi, yetti mo e miiyo makko moyfo ngoo e anniya makko oo. Foode laabbitini to lekkol oo tolnii e pamdugol mum eleweebe haa teenji noon e rewbe bee. Baaba Umaar mettini heen no feewi sabu pamdugol eleweebe bee ruttii wi'i mo yo o winndu Nafi, biyiiko debbo oo. O **wag-gini** mo yo naat e wuro ngoo fof o hirjina be e binndugol sukaabe bee. Gardiifo lekkol oo yalti tiindii galle Baaba Sammba ngam winndude biyum. Nde o yettii o salmini, o wi'i mo : « Miin dey addi mi ko winndude binngel maa e lekkol hee. » Baaba Sammba wi'i mo : « Araani e miiyo am nii binngel am jannga lekkol, meedaani wafde gila e maamiraabe haa hannde. » Gardiifo lekkol oo wi'i mo : « Tawde jande **Buraana** ndee won ko hebindaa heen, winndu mo o renndina gannde didi dee fof. » Baaba Sammba wi'i mo : « Min **ngaadoraaki** jannginde bibbe amen lekkol, etee ko kanko aynata jawdi amen ndii. » Gardiifo lekkol oo jaabtii mo wi'i : « Mate a anndaa doktoor cafroowo oo e ardiibe leydi ndii ko lekkol njanngi ? » O fawti heen : « Jande lekkol, fawaaki e wonde biy laamfo walla baasfo, nedfo dowri walla teeru, wonde gorko walla debbo. » Baaba Sammba jaggi wahre ko juuti wi'i mo : « Duum de mi meeda dum anndude, tawde ko noon wa'i, ar winndu Njaga. » Gardiifo lekkol oo wi'i mo : « Mate a anndaa jande lekkol addantaa diine maa bonde walla **yoolde** cosaan maa ! »

Baaba Sammba wi'i mo: « A jaaraama biy am, a anndinii kam janje lekkol so rewii laawol ko **bural** mehal. » Gardiifo lekkol oo wi'i mo : « Janngo omo waawi wonde doktoor **dowrowo** walla o heba ganndal leydi walla ganndal jawdi. » O ummii o tiindii galle Baaba Muusaa, gorko jidfo aada e cosaan. O tawi omo **ajjii** e leeso, omo yeewtida e joom suudu makko. Nde o naati tan, o wi'i : « Baaba Muusaa, mbele mbifo waawi winndu Binta, biye debbo oo ? » Baaba Muusaa wi'i mo : « Hol debbo e janngude lekkol, muk wonaa e aduna ! » Gardiifo lekkol oo wi'i mo : « Oon sahaa bennii, jooni rewbe ina njangga ina ngolloo sifaaji liggeey fof. » Baaba Muusaa jali ko juuti wi'i mo : « Debbo wonata ko sara neene mum, **ekkina** dum golle galle. » Gardiifo lekkol oo wi'i mo : « Jooni rewbe bee ina ngona doktoreebe, dadiibe, kumandanjuuji, jannginoobe walla godfum. »

Baaba Muusaa ina metti findinde sabu o anndaa so wonaa cosaan e aada e ko wonnoo hanki. Ko duum saabii o wi'i mo : « Binta oo, mawnum'en fof kurtoyiima, kanko ne o joodoto o fada desoowo. » Gardiifo lekkol oo wi'i mo : « Duum noon feewii, cikkatnoo-mi ko janngude haa heba palaas jotondiraani hay batte e dewgal. » Baaba Muusaa wi'i mo : « Janje rewbe bonnat jikkuuji mumen haa mbelsindoo worbe mumen. » Gardiifo lekkol oo waynondiri e Baaba Muusaa jokki laawol mum sabu o waawaa waylude hakkille makko. »

Gardiido lekkol oo ñalli yiilaade e wuro ngoo ngam hirjinde hilifaabe bee haa hiiri hootii. Heewbe ndokkii mo **konngol** mumen kono Muusaa jabaani rokkude mo konngol mum. Nde o hooti Neene Mati joom suudu makko wi'i mo yo woppu Binta janngoya kono o hedaaki mo nii. Neene Mati yahi hollitde Badara, sehil joom galle mum haaju oo mbele ina etoo heen huunde. Badara noon danniima no feewi, ruttii woni jidfo lekkol sabu omo woowi teeruuji dñi. Badara hawri e makko to jamaa too, naamnii mo hol ko saabii o winndaani Binta lekkol too. O wi'i mo : « Debbo janngude lekkol ina addana dum **yawaade** joom galle mum e ñemmbude tuubakooobe. » Badara wi'i mo : « Jamaanu wayliima, debbo janngudo buri waawde toppitaade besngu mum e toppitaade cellal mum. » Baaba Muusaa **deyyi** ko juuti ina miijo ko sehil mum haali koo, ina dimmbina hoore. Badara beydi heen wi'i : « A yi'ii biy am, ko e jande mum wallirta hoddiibe fof kadi faamondiri e joom galle mum. » Baaba Muusaa jaabti wi'i : « Goonga e goonga, a labinii hakkille am, ko ko moyyi tan njamir-daa kam. » O beydi heen kadi o wi'i : « Subaka law, miin yahanta hoore am to gardiido lekkol oo mi winnda mo. » Nde o yaltata galle oo, o sooyinii mo omo heñoo, omo fa'i e makko. Nde o yettii o wi'i mo yo winndu Binta kisa, gardiido lekkol oo weltii.

Gardiido lekkol oo ina waawi maslondireede, o wadi feere haa hilifaaɓe ɓee fof mbinndi ɓiɓɓe mumen. Nde o yahi lekkol, o fotti e cukalel bi'eteengel Faatimata ina ummii woyndu. Faatimata yahdi e makko galle mumen to neene mum ngam naatna ɗum lekkol. Gardiido lekkol oo yahii, tawi toon Baaba Jibi, joom galle makko ina ummii dingiral too. Nde o yeewtidi e maɓɓe, o **laɓɓinani** ɓe faayiida janɗe ndee janngo, ɓe njabi. Gardiido lekkol oo wadi feere haa limoore winndiibe e lekkol oo ɓeydii no feewi, rewɓe e worɓe fof. Hannde e oo altine, lekkol oo udditii, kiliifa fof **regginii** ɓiyum nawii ɗum lekkol. Dingiral lekkol ngal ina heewi sukaaɓe, jannginoobe ɓee ina mbaɗa yah-ngartaa. Gardiido lekkol oo ina jaɓɓoo jinnaaɓe eleweeɓe ngam **binnditagol** ngol. Kalaas udditɗo keso oo ina heewi eleweeɓe sabu jaɓɓal ngal gardiido lekkol oo wadi. Balɗe gadane ɗee, ɓe laɓɓinii lekkol oo fof e kalasuuji ɗii. Janɗe ndee fudɗaaki kono ñande fof ɓe ngarat **riddondirde** e sippirde. Gardiido lekkol oo ina waɗɗa batu e wallidiibe mum ɓee ngam feccude kalasuuji ɗii e ɗowgol ngol. Elew kala winndanaama doggol kaɓirɗe foti soodde mbela janɗe ndee ina fudɗoo altine.

Udditgol lekkol oo wadii balde hannde, eleweebe bee nani e kalasuujii dii. Kambe fof ko be jaambareebe kono ko Njaga e Binta buri welde hakkillaaji. Betooji dii fof, ko kambe dido ngardii heen haa be njoofni jande kalasuujii les dii. Njaga **jokkitoyii** jande mum Ndakaaru, Binta nawaa Kawlak to kaaw mum. Faatimata kam waditindii ko reseede e wuro ngoo, nde tawnoo hakkille mum welaani. Jinnaabe makko mbi'i tawde o waawi hijjude, o waawii winndude tan, duum yonii e debbo. Eleweebe heddiibe, be ndaanaani bennude e kawgel sakket ngel, been **njanngitat**. Nde be ummooto Modaan ebe mbaynoo, jinnaabe bee mbasiyii be yo be kimmir no fewi e jande mabbe. No be ngoniri nii fof, ebe njokkondiri e jinnaabe bee e **noddirgel** walla e **batakeeji**. Jeewte mabbe dee fof, njowitii ko e waddude e jande ndee e ko ina bamta Modaan. Hay gooto e mabbe yejjitaani ko jinnaabe mum mbasiyinoos dum sabu yidde safrude gacce. Duubi keewdi bennii, haa Njaga e Binta kebii bakkaaloreyaa njanngi gannde bamtooje leydi. Be nanngondiri kambe dido, be tafi ebboore nawoore Modaan yeeso. Ngam rokkude mbaadi ebboore ndee, be inniri nde : Ummaade jaggondira ngam peewnugol Modaan.

Njaga e Binta njeewtidii e besngu Modaan fof haa moni kala **yortii** e nanngondiral ngal. Tawde Modaan leydi mum jabaani ndema, etee ko taarii Linnger koo fof ko remoobe, peeje mabbe ngoni, ko kala koddo doon tottira teemedere walla ko ina tolnoo e mum e gerte, gawri walla e ñebbe. So ndunngu **siltii**, be cooda e kaalis oo fof gerte, gawri e ñebbe be moofta dum haa ndunngu. Be ndarni goomuji: bee ko soodoobe, bee toppitto marsandiis oo, bee ko naamnotoobe kaalis, bee ko **bulnotoobe**. So ndunngu wodfoyii, be njeeyoyaa dum Ndakaaru. Gooto heen fof ñamlee kaalis ko liggorii. Hade njeeygu nguu fudfaade, moni kala yoba ñamaale mum, ujunere fof fawa heen teemedere. So kaalis oo yahii haa heewii, be mbi'a gorko yo heb coggu nagge, mbaalu walla mbeewa, debbo kala hono noon. Jidde kala ina waawi ñamlaade ko hattani so jogol yontii artira. Njaga e Binta ngona hebiibe, sabu liggeey mumen ko lewru fof, be ngarat **rewindaade** golle dee. E yolnde ndee, Binta hebii joom galle moyfo liggotoodo e banke mawdo. Njaga kadi, tawde ina liggondira e caggal leydi, yiiliima wallidiibe jogiibe ngaluuji ngam nanngande be. Be ndenndinii miijooji mabbe e doole mabbe, be udditi antarpiriis peewnoowo nebam e conndi.

Njaga e Binta cubiima ardotoobe antarpiriis oo e nannguube heen bee haa wallidiibe bee kebli dumen. Be yettii sukaaabe wuro ngoo fof, worbe e rewbe, haa e mawbe heddoriibe hattan. Moni heen fof, **siifondiraama** kaayit pibondiral jowitiido e ko liggotoo e ko yobetee. Mawbe e sukaaabe bee fof ndañii golle, be nattii yahde teeru. Be coodii kamiyoŋaaji nawooji marsandiis oo Ndakaaru e gure godde. Wallidiibe bee nii cakkitorii ko wallude be **kilyaneebe** caggal leydi. Liggeey oo ina rewi laawol, wuro ngoo ina bamtii, won heen ina cooda ga'i ina neha, bee cooda jawdi. Rewbe bee ina canta **armuwaaruuji** e leece. 'Beya ina cooda kanje ceerdo ina **cudoroo**. Gure godde taariide dee mbaftii arde Modaan ina njiiloo golle. Innde Modaan darjii sabu banŋingol rajooji e teleoji e galleeji jaaynirdi dii. Hitaande kala, Njaga e Binta, wuro ngoo e wallidiibe bee pottita ngam betde golle dee. Gooto fof yaltina miiho mum e ko foti wadeede e wuro ngoo haa nafta moni kala. Ko e dow duum be miihii wafde dispaaseer e mahde lekkol mawdo. Sukaabe yahatnoobe gure godde e janngatnoobe Linnger fof ngarti e wuro ngoo.

Modaan wayliima no feewi e fannuujj keewdi, haa cadeele mum keewde **ngustiima**. Eggunoobe e danninoobe fof ngartii liggaade e wuro ngoo. Coodgol leydi fuddiima sadtude e Modaan sabu moni kala ina yidi dañde doon galle do hodi. E pottital mabbe sakket, be kawrii e fooraas gooto wadee e wuro ngoo ngam newnude nguurndam dam. Njaga e Binta paami duum ina soomi bure keewde e nder mum. Binta wi'i : « Fooraas oo maa wallu en e ndema ceedu tawa hay dara en njiggoyaaki. » Njaga fawi heen wi'i : « Tawde ndiyam ina newii, jooni en mbaɗat geddu **pattamlamu** ngam nehde heen jawdi. Alet hannde, ummiibe caggal leydi wondude e laamu nguu ngarii e udditgol fooraas oo. Wuro ngoo jirwii no feewi, **buubaaji** ina cerkita, rewbe ina **kuljina**, yimbe fof ina ngama sabu weltaare. Nelaado laamu nguu e Meer wuro ngoo, hilifaabe diine e aada fof tawtoraama. Gardinoodo lekkol oo, goonga nii teritii kono arii e kew oo. Baaba Sammba e Baaba Muusaa berde mumen keccidi sabu weltaare biɓbe mumen dido wonbe sabaabu pottital ngal. Badara e Foode, gardiido lekkol oo, yetti konngol, kaali nafaore jande, ciftinori cadeele lekkol oo hebnoo. Meer oo e Pereftee oo njetti yimbe fof, njaarnii sukaaɓe dido bee, nanngondirbe ina taartoo dental ngal. Ministeer kalfinaado diyɓe oo takkani be medayuujj wi'i : « Ko dental tan woni doole. »

Naamne

- 1- Hol no baaba Sammba hebtinirtee e ciimtol ngol ?
- 2- Hol ko wadi ndema e ngaynaaka sadde e wuro Modaan ?
- 3- No foti hilifaabe gardiifo lekkol oo yeewtidi e nder ciimtol ngol ?
- 4- Hol newnuɓe gollondiral hakkunde Modannaabe haa ɓamtaare daña ?
- 5- So on tuugniima e daarol ngol, hol ko woni miiɗo mon e janɗe lekkol ?

Binndondiral hakkunde janngoobe

Binndondiral hakkunde janngoobe

Jokkondirde e binndol hakkunde janngoobe ina wadi faayiida. Duum noon, so eleweebe ngondii kalaas gooto ina poti waawde winndondirde ngam **wostondirde miijooji**. Ada waawi winndude sehil maa ngam hokkude mo **kabaruuji**. Ada waawi kadi rokkude miijo maa e joljole tawa-daa dee. Heen sahaaji, ada waawi winndude gondo caggal leydi mbele omo tottu maa kabaruuji. Omo waawi jaabtaade ma, o rokku maa ko coklu-daa koo.

Kala ko **humpu** maa, ina woni caggal leydi, mo mbinndondirtaa oo ina waawi habrude ma. Hade maa annude nafoore binndondiral, maa njaabte-daa. Ina heewi ko waawi haaleede heen. Eɗen mbaawi winndude e nguurndam men, walla naamno-dɛn hol no yimbe wodɓe nguurdi. So lekkol oo **kewnii**, yidii halifaabe tawtooree, eleweebe bee ina mbaawi winndude ɓe. Won e kewuuji ina naamnii kaalis walla kuutorɗe. Ko wa'i noon, ebe mbaawi winndude meer oo ngam o wallita ɓe. Oon leeteer ko hooreejo goornomaa eleweebe bee e wondiibe mum mbinndata mbo.

E lekkolaaji tokoosi dii, kalasuuji dii kala ina mbaawi winndondirde. Kalasuuji diidi fuddorde dii e kalasuuji diidi hakkundeeji ina mbaawi dum. Kalasuuji diidi mawdi battindiidi dii, eleweebe bee ina mbaawi winndondirde hakkunde mumen. Ngam weebnande eleweebe kalasuuji les dii binndol ngol, ko miijo mabbe be mbaadanta musee mabbe fido. So musee oo winndii, **jeyna be** binndol ngol. Eleweebe bee ina mbaawi fecceede e pelle tokoose. Eleweebe njoyo haa njeedifo ndenndinee liggeey ngam winndude. Gooto kala wada **rogere**. Won wiyoo be binndol, hade mum wafde nafaore maa jokkondiral eleweebe sappo renndube kalaas wooda. Woodi wiibe dum so hebaaki, eleweebe be potaani jande ina mbaawi winndondirde. So en njidii binndol ngol wada **ngartam**, eleweebe bee, ina poti dañde softeende e mbelamma. Ndeen, kambe kala be coftata winndude. Kala jannginoowo ina foti wallude eleweebe mum haa be ndaňa mo be njokkondiri e bannge binndol.

Mbido waawi winndondirde leeteer e elew hono am mo ngondu-mi kalaas, walla gondo e kalaas goddo. Kono, eden mbaawi winndondirde e wodbe. Omo waawi wonde janngudo walla mo janngaani. Ina waawi o wona sehil am walla **koddiido** am. Hono noon, ada waawi jikkondirde e joom wuro ngoo walla pelle rewbe bee.

E nder lekkol amen, sahaa mo min cokli ko faati e binndol, ko Alasan min kaalanta. O **joodii** ko caggal leydi, kono ko o jiddo nokku makko. Wuro ngoo ina wadi yimbe halfinaabe gede. Eleweebe bee ina mbaawi winndude be mbele ebe nootitoo kewuuji dii. Ina jeeyaa e been hilifaabe : meer nokku oo, pereftee oo, suupereftee oo, walla guwerneer oo, ekn. Heen sahaa, emin poti jikkondirde e dilloobe e wuro ngoo, ngam labbinde lekkol amen. Ndeen, min mbinndat yummiraaabe eleweebe bee e huufbe coftal balli bee mbele ebe mballa min.

Kala nde eleweebe bee njidi fettude bal, be mbinndat lekkol goddo yo ar e mabbe. Wadde, kalaas kala, ina foti **fewjande** binndol leeteruuji ngam eleweebe bee mbaawa hebleede gila e law.

Peeje keewde ina ngoodi ngam waawde jokkondireede. Heen sahaa, jannginoowo oo yaha e wuro sehilaabe mum. Omo waawi wadde feere haa lekkolaaji dii njokkondira. Kalaas musee Jallo ina softi e deen gede. Nde woodi lekkol jabando be, be mbeltiima heen. Ko ndeen be pudfdii jokkondirde.

Ina wadi lekkolaaji di **goomu** jinnaabe mumen ndarii no feewi. Ebe mbeebna jokkondiral kakkunde lekkolaaji. Eleweebe lekkol 'Bulbi, ina njogii arsuko mawdo. Tuubaako rewnoo e lekkol hee ngam yuurnaade ko **golletee** toon. Nde o ruttii Farayse, o ndañani be toon sehilaabe. Gila ndeen haa jooni, ebe mbinndondira, ebe ngostondira miiijooji. Lekkol Seeno, ko e enternet oo hooreejo lekkol oo anndondiri e lekkol Manta-laa-solii to Farayse. Ko diin lekkolaaji be pudfdii jokkondirde. Fudfdii ko jannginoobe, eleweebe bee ndewi heen.

Jokkondiral eleweebe musee Jallo e heddiibe bee ina naamnii kabirde. Sifaa leeteruuji ina keewi, tee ina **ceerti**. Fawii tan ko e ko njid-ɗa jokkondireede. Hannde, emin njidfi jokkondirde e lekkol gooto, kono ko **nate** tan min kuutortoo. Ina wadi kuutorde keewde baawde liggoreede. Ko wa'i no kiriyon baleejo kañum e godfi dii. Kaayitaaji daneeji jondi ina coklee. Ko min neldata koo, amin ndewna dum posto, wadde maa coodaa **awolon** tokooso. Awolon mawɗo ina soklaa ngam naatnude nder heen leeteruuji tokoosi dii. Kaayitaaji dii ina poti wadde diidi mbele sukaaɓe bee ina mbaawa rewde heen. Butelaaji kol ina poti jeyeede e kabirde dee, mbele nate dee ina **ɗakko**.

Ina wadi eleweebe rewnoobe e enternet. ʼBe coklata ko ordinateer tawa lekkol oo ina jogii koneksiyon. ʼBeen sukaaɓe, maa ɓe njannginee hol no winndirtee e ordinateer e hol no enternet huutorirtee.

Jokkondirgol eleweeɓe to bannge leeteruuji ina tolnoo e lewru. Nedɗo ina waawi winndude banndiraado ɗanniido. So tawii ko e sahaa mo suka oo janngata ndee, ina addana heddiibe ɓee softude. Eɓe poti anndude no foti laabi ɓe neldata leeteruuji. E **yeru**, eɓe mbaawi tonngude lebbi tati kala, ɓe mbinnda leeteer. Fof so renndii, wona leeteruuji tati e hitaande ndee, walla leeteruuji noogaas, tawa elew kala ina winnda leeteer. Eleweeɓe ɓee ina mbaawi feewnude e ko yaawi albom baɗɗo nate. Duum naamnii ko eleweeɓe ɓee peccee e pelle, ɓe nduusee.

‘Buri, ko sahaa mo sukaaɓe ɓee njanngata e lekkol lesleso oo, ɓe njokka jotondiral hakkunde maɓɓe. Ndeen, maa ɓe nganndu so ina jari jukkude. Ngam duum wona, sukaaɓe ɓee ina poti jogaade tuugnorgal. So duum woodii, yahra hono nii :

- E lewru **juko** haa **silto**, ɓe tafa ko foti winndeede koo. ɓe puɗɗoo yiilaade mo ɓe njokkondirta e kabirɗe coklaade dee.
- E **yarkomaa**, elew kala winnda ngam anndinde yimɓe hoore mum.
- Hakkunde **jolal** e **bowte**, kala elew habra e hoore mum ko heewi.

Tuugnorgal ngal ina heewi faayiida. So siilo yontii, eleweeɓe ɓee ina mbaawi wostondirde nate e hitaande hesere ndee. E yeru, so colte heedii, ɓe cuɓoo fotɓe winndude ɓee. Ina waawi wonde tiyaataar, waɗee e widewoo, neldee. Hakkunde mbooyi e seedto, sukaaɓe mbinnda ko mbaɗata so ɓe njaltii pooftel. ɓe kaala ko ɓe mbaɗata e dingiral lekkol hee. So duujal arii, ɓe binnda ko faati e **njalniika** e **cifti**. Korse woni baynondiral. Waɗde leeteruuji ɗii, kaalata ko ko yowitii e guurte. Moni kala ina waawi winndude mo jokkondiri oo ngam waynondirde e mum. Binndol ngol ina moyyi e sukaaɓe ɓee. Ina ɓeyda ɓe softeende. Elew kala ina waawi **tuugnaade** e liggeey elew hono mum. So o welaama, o winnda e jeewte eleweeɓe, walla o habra ko yaltunoo e surnaal. Goomu eleweeɓe kadi ina mbaawi renndude mbinnda, nelda.

Kala elew winndirta ko no waawri. Eleweeɓe ɓee fof potaani to bannge **karallaagal**. Lewru e **fecere** kala, eɓe poti winndude eleweeɓe ɓe ɓe njokkondiri ɓee. So heewii haa heewii, laawol gootol e lewru kala tan yonii. Ko sukaaɓe ɓee mbinndata koo, ina foti y'eewteede. Ko duum beydata ɓe softeende.

Neldude leeteer ko ɓuri laawol gootol e lewru nduu, ina sadti. Illaa, so tawii ko ko winndetee e ordinateer. Ina yaawi, tee alaa fere. Hade maɓɓe fudɗaade, ɓe labɓinat won e **kelme** walla **daade** kese. So won sukaaɓe ndaɓi caɗeele, ɓe mballitee. E yeru, musee oo ina waawi fewjude naamne ngam heblude eleweeɓe ɓee.

- Haal holi aan, woni hol oon so a tuugniima e naamndal ngal.
- Sifano mi lekkol maa, walla wuro maa, walla kalaas maa hol no wa'i.

Jokkondiral ngal ina weli, kono engal jogii **coggu**. Adfa foti jogaade kabirde dee kala haa timma. Ko wa'i no kaayitaaji daneeji, awolonaaji e kiriyonaaji. Jiidaa e kaalis mo njaltintaa so a yahii posto. Adfa sokla masiŋ potoowo, woni empirimanta kam e dahaa mum, woni lankara. Tawii adfa nelda fotooje, a yobat. So a yidii jokkondirde e lekkolaaji goddudi, a yeewat koneksiyon enternet. Duum kala ina naamnii **kopporeeje**. Lekkol oo, so o heewaani ngalu, eleweebe bee ina mbaawi yiide meer nokku oo, mbele o walla be. Hay goomu eleweebe janngunoobe e lekkol oo ina mbaawi wallitde. Won heen ina mbaawi wallitde e kaayitaaji, heddiibe bee ngadda **ballal** mumen e fannuuji goddi. Baado no meer nii, ina waawi rokkude masiŋ potoowo e ordinateer.

Gardiido diiwaan ina heewi jogonaade be jokkondire. Ko heddi koo, lekkol oo timmitira e **boon** mum, sabu ina jogii ngalu.

Kala ko **tonngaa** e lewru walla e hitaande, ina foti moofteede e kaayit. Ko duum woni **tuugnorgal** ngal. E ko be mbinndata koo, eleweebe bee, maa janngu heen daade kese. Addata dum ko jeewte hakkunde mabbe. Binndol ngol, maa ngol wad haa sukaabe bee bura waawde demngal ngal. Ebe mbaawi annude cosaan wuro walla leydi, hay so tawii be meedaa toon yahde. Moni kala, ina waawi haalde e hoore mum haa ganndondiral beydoo. Efen mbaawi annude pijirlooji kesi. Hay so tawii en nganndaa ndeen fijirde, maa en nganndu sardiiiji mayre. Oon sahaa, ina waawi jeyteede e coftal balli. **Soklaaji** hoore maa ina mbaawi addande ma winndude. Ada waawi hollirde heen karallaagal maa to bannge jande. Binndol ngol ina wallu maa kala ko njanngataa. Maa a waaw gollaade e digginde ordinateer. Caggal duum kala, maa a woow liggodaade e dental.

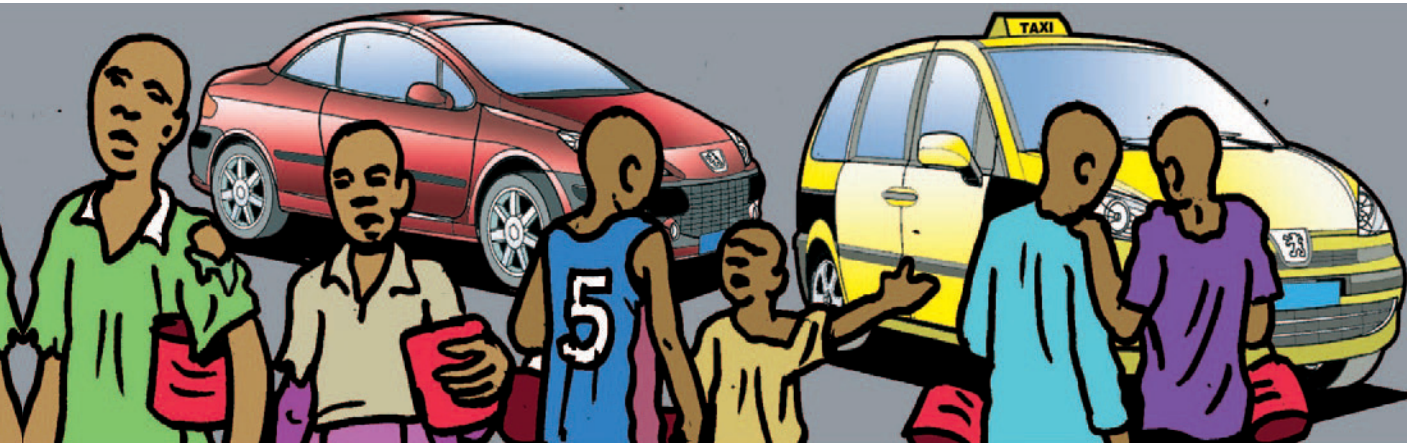
Naamne

- 1 Hol winndondiroobe leeteruuji ?
- 2 Hol sifaaji leeteruuji ngoodi ?
- 3 Hol no leeteer rewirta e enternet ?
- 4 Hol ko coklataa so a yidii winndondirde e be njokkondir-daa ?
- 5 Haalan am ko nganndu-daa e nafoore enternet ?

Ndeenka sukaa6e

Ndeenka sukaaɓe

Sukaabe ko ngalu ngu Alla rokki en. Pot-ɗen ko nehde ɓe, reende ɓe e toppitaade ɓe. Ko hono noon tan addata so ɓe mawnii, ɓe njoganoo leydi mabbe nafoore. E no leyɗeele aduna potirnoo, haa ɗoo e leydi men, ina wadi sukaabe wonɓe e tampere, tawa fawi ɓe ɗum ko mawɓe. Ñande kala, mette ina pawee e dow mabbe.

Ina wadi yimɓe bonɓe, wujjoobe sukaabe, eɓe cuudoya ɓe to hay gooto anndaa.

Alaa ko buri, **haaɓnaade** yaltinde cukalel e nokku mum, ngodɗinaa ɗum jinnaabe mum. Ko huunde muusnde nde nganndu-ɗaa waɗoobe ɗum ɓee, ko nafoore mumen tan y'eewata. Been sukaabe ina ligginee, ina **leeɓtee**. ɓe mbaawaa ɗum salaade. Liggeey oo alaa njobdi, ruttii sukaabe ina piyee **piile** muusɗe, kadi ina y'attee.

Sukaabe ɓee, keewi ko suudeede to wirnii, ɓe nulee yo ɓe njeloyo. Gooto o been sukaabe ko o haali koo ina haawnii. Caggal piile ɗee e leeɓte ɗee, ɓe kaarataa, ɓe cafrotaako.

Waɗde, so a wonii suka, reento kala mo a anndaa. So o yidii haaldude e maa, dog. **Saysayeeɓe** ina keewi.

Suka haani ko deeyde, waasa wofdfude jinnaabe mum. Ko hakkille miijotoo. Wujjoobe sukaabe bee, be ligginat be e galleeji liggorde mawde. Hay dara alaa ko reeni be e diin nokkuuji. So duum yawtii, liggeey oo ina teddi e mabbe. So en njidii habaade liggeey sukaabe tokosbe bee, en njuurnitto dum no feewi. Ina woodi e sukaabe ko baasal galleeji mumen addani dumen liggaade. Jinnaabe mabbe ina laabaa deen golle ina lora. Kono, muusalla nguurndam addanii be **yeebaade** sukaabe bee. Humpaani en wonde baasal ngal ina naatna neddo e musibbaaji.

Holliraama ko jinnaabe mabbe njogii koo, waawaa dumen wuurde. Nguurndam sukaabe bee e jande mumen kala, ko jinnaabe bee poti dum roondaade. **Pamdugol semmbe** addani be yamirde sukaabe tolniibe e jande yo njah be liggoyoo.

Duum saabiima sukaabe heewbe e nder aduna oo nattii yahde lekkol. Efen poti, e nokku kala, darnude **goomuuj**i dadndooobe sukaabe bee e mette pawaade e mabbe dee. Laamu nguu ina haani nanngande diin goomuuj mbele ebe mbaawa **dadndude** sukaabe bee.

Sukaabe **tolniibe** e janɗe, be naataani lekkol ina keewi. Saabii ɗum, ko ebe **naati golle** e nder galleeji mawɗi ligginooji ɗii. Been sukaabe, ngalaa hay jot gooto ngam janngude. Ko heewi heen, ko baasal jinnaabe maɓbe haɗi be naatde lekkol. Kaɓirde kuutorteede e lekkol ɗee naamnii ko kaalis. Jinnaabe bee ina ndonka ko coodi defte e kayeeji. Hay sukaabe janngoobe bee ndaɗaani. Liggeey gese ɗee ina fadi be. Naatnugol sukaabe lekkol fotnoo ko fawtude e dow maɓbe won e donje. Janngoowo lekkol, ina waawi riddude baasal. Sabu, so janɗe makko timmii, omo waawi ɗaɗɗe golle, o waɗta yobeede. E oon sahaa, o fudɗoo **humtude haajuuji** jinnaabe makko.

So en njidii ɗuum wona, leydi ndii kala foti ko ummaade. Moni kala naatna sukaabe mum lekkol, ɗala be njannga. Lekkolaaji ɗii mbaasa woɗɗude, kadi, kaɓirde mbeeɗa.

Golle sukaaɓe ɓee e nder galleeji mawɗi ligginooji ɗii ina muusi. Sabu, ko ɗum liggeey mo mawɗo fotnoo waɗde. Liggeey oo ina teddi e sukaaɓe ɓee. Rewi heen, njobdi ndii **alaa no wa'i**. Safaara mum, naamnii ko halifaabe antarpirisaaji ɗii njeewtidee. Be nganndinee liggeey burtuɗo doole nedɗo oo addanta ɗum ko rafiji. Ina **hayyina** suka. Kadi ina addana ɗum ñabbuuji.

Yuurnaade nokkuuji ɗi sukaaɓe ɓee liggintee ɗii ina waɗi faayiida. Eɗen poti yeewtidde e maɓɓe, kamɓe e njaatigeeɓe maɓɓe. Duum ina waawi findinde ɓe, ɓe **mbayla jaɓɓal**. E oon sahaa, sukaaɓe ɓee ina mbaawi woppude fof. Caggal duum, ɓe nduttoo lekkol. Moni kala ina foti anndude ina waɗi duubi liggordɗi. Kala ligginoowo mo heddaaki e oon sardi, **kuugal** maa fawe e mum.

E nder leydeele keewde, ligginde sukaaɓe ina jeyaa e ko gantini janɗeeji ɗii. Sukaabe ɓee ina liggoo e galleeji ɗii. Eɓe mbaɗee **mbinndaneeɓe**. Won e joom galleeji nanngiri ɓe ko no jawdi nii. Ko kedde ɓe ndokkata ɓe yo ɓe ñaam. Mbinndaneeɓe ɓee ñaamataa haa kaaraa, tee lelotaako to moyyi. Heen sahaa, tawaa sukaaɓe ɓee e gese ɗee, walla to boyli to kaayɗe kanɗe ngasetee too.

Ina wadi leydeele baɗɗe hare. Toon sukaaɓe heewɓe ko soldateeɓe, wakkiɓe fetelaaji. 'Be mbi'etee ko sukaaɓe soldateeɓe. 'Be mbaɗtii **yoobaade pittaali** tee duubi ɗii alaa to njahi. Sukaabe ɓee nganndii bonannde. Oon suka, so o mawnii e ndiin mbaadi, o saɗtat artirde e laawol. Tee dey, e hitaande 1992, ko tolni e teemedere e cappande jeenayi e ɗiɗi leydi **siifi** sardiiji kisa sukaaɓe. Hadaani haa jooni sukaaɓe ina tawee e soldataagal ngal, e mbeddaaji ɗii e nokkuuji ligginooji ɗii. Moni kala ina haani anndude ko saabii oo musiiba.

Ina wadi sifaaji mette godde paweteede e dow sukaabe bee. E yeru, cukalel ngel alaa **kaayit juddu**. Edum roondii lor to yeeso. Fawii heen, won e lekkolaaji ina nakki **kodorde** dee. Ina wadi kadi jinnaabe be nganndaa hay dara e jande, dum wadi dum himmanaani be.

E nder leydeele badde hareeji dee, hay gooto toppitaaki sukaabe bee. Alaa ko rewi laawol e diin nokkuuji. Sardiiiji dii nattat reeneede. Leydi noon waawaa bambaade so tawii sukaabe mum ina pawaa dee mette. Eden kaani yeewtidde e jinnaabe bee. So dum bennii, kaalden e sukaabe bee mbele ngannda **fotoodeji** mabbe e **hakkeoji** mabbe. Ko huunde nde be poti anndude. Duum so wadaama, hay gooto waawaa be fuuntude, walla fawa e dow mabbe ko haanaani. So en njidii yimbe bee ndaranoo sukaabe mumen, eden kaani waftude hakkille e dee tobbe.

Ko adii fof, eden kaani reentaade. Rewi heen, ko wallude jinnaabe bee mbele ebe mbaawana koye mabbe huunde. Ndeen, mbaawka mabbe maa beydo. Ko wattindii koo, woni mbaaden feere haa sukaabe be naataano walla woppunoobe lekkol bee, ngarta e dufe dee.

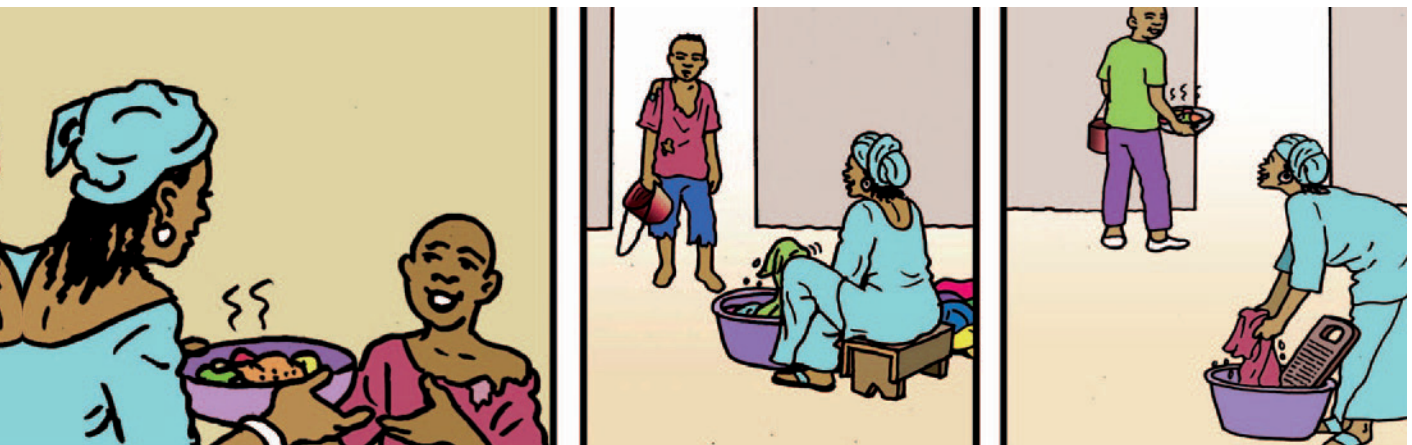

Mette paweteede e sukaaɓe ɓee ina keewi, tee ina ceerti. Won heen njiibata ko hakkille suka oo. Suka kodɗo e yattooje, **jennooje**, ko e mettere tan wondata. Ko konngudi bondi pawetee e dow maɓɓe. Suka guurɗo e duum dañataa **dakamme**, tee ɓernde mum buubataa. Heen sahaa, ko jinnaabe ɓee e koye mumen mbaɗata ɗum, mbaɗɗa heen leebte. Ebe njaha haa ɓe **njeeboo** sukaa oo, ɓe njoña mo no gondudo e ñawu nii. Ina waɗa sahaa, ɓe kaɗa suka oo yahdude e sehilaabe mum. Heen sahaaji suka oo ina yi'a ko yiɗaano fottude. O hawra e jinnaabe makko ina cippira, ina kaɓa.

Mette ɗee, ina ngona e ɓanndu. Ina wona piggall walla godɗum. Almuɓɓe ɓee ina piyee, walla cume. Eɗum muusi e nedɗo. Deen leebte mbarii heewɓe. Won heen mbaasii won e **terɗe** mumen. Waɗɗe, duɗe ɗee e jannginoobe ɓee ina poti reentaade.

Eden poti ardinde nafaore sukaabe bee. Kono **nanallaaji** dii nganndinii en ko moyyaani. So a yahii e kasooji dii, sukaabe heewbe ina nanngaa e majji. Won e leydeele sukaabe ina cokaa toon **kaaddi nguurndam** mumen. Tee dee, goomu leydeele dentude hono Dental Dowlaaji, ina kaboo dum. Nguun goomu ina hadi naatnude sukaabe e hareeji dii. Duum ko lorla bolo e sukaabe bee. Kala leydi mbafoori dum, bamtaare mum yaawataa. E nder leydi men, ina wadi sukaabe **lorluɓe**. Heewbe e maɓbe ngimmii ko e dowri ndii, ngari Ndakaaru. Be kalfinaa seernaabe. Ko doon tampere maɓbe fudɗii. Ceerno oo alaa doole jogaade be. Dum wadi sukaabe bee ina njeloyoo. Ebe njirloo e mbeddaaji Ndakaaru, ebe boornii ko tunwi, ebe njahra koyɗe bole. Sukaabe bee ina njoodoo balɗe keewɗe be lootaaki. Kambe kala be mbaalata ko ɗo **gootel** e dudal ceerno oo.

Fedde yummum almuɓɓe darnaama ngam wallude janngoobe bee. Been rewɓe ina njogii darnde mawnde. No ɓe liggortoo nii ina feewi. Kala almuudo, dañat yummiraado mo o resndaa e leegal ngal. Ko oon debbo wuppanta almuudo oo. Kanko kadi nawata suka oo lopitaal so tawii ngel **faawaama**. Almuudo kala, ina jogii galle mo o ñaamata. Galle oo hokkata mo hiraande e bottaari. Rewɓe bee ina ndarii darnde jinnaabe maɓɓe. Ebe y'eewtoo cellal sukaabe bee e **gonal** mumen e nder dudal ngal.

Oon goomu yummiraabe ina mbaawi dañde **balle** e nder jikkondiral. Ebe mbaawi ñamleede kopporeeje ngam ɓe mbaawa yeeyde e soodde. Duum, ina beydana ɓe ɓamtaare, ɓe mbaawa wallitde dudal ngal. Ko e nguun ngalu rewɓe bee mballitta Ceernaajo oo. Ebe keewi kadi weltinde sukaabe bee. So juulde Taaske, walla juulde Koorka yontii, rewɓe bee ina **kettana** ɓe comci. Eɗen poti yettude been rewɓe.

Suka ina jogii **fotde** e **hakke**. Eɗen mbaawi limtude heen teengtudi dii.

- Neddo so jibinaama, omo foti dañde kaayit juddu.
- Suka ina foti naatde lekkol.
- Suka ina haani ñaamde haa haara.
- Suka ina foti fijde.

Ina wadi e nder aduna oo fedde reennde sardiiji sukaabe bee. Nde wi'etee ko UNICEF (INISEF).

Ndeen fedde ina moyyi e sukaabe bee. E duɗe keewɗe, ko nguun goomu naatni toon **kantinaaji**. Ceerno oo jannginat, **limoore** almuɓbe bee ina beydoo. Ina wadi jinnaabe wallitoobe ceerno oo. Pelle godde ina e leydi Senegaal. 'Been kadi ina ngadda balle mumen.

Naamne

- 1 Limtan am hakkeoji didi cukalel ?
- 2 Hol goomu dillata e hakke sukaabe ?
- 3 Ko wadi jinnaabe bee njabi sukaabe mumen liggoyoo ?
- 4 Ko wadi sukaabe bee ina naata kasoo ?
- 5 Ndokkee miiho moon e ko ittata dee mette de sukaabe bee pawaa ?

